

Damijan Guštin

Ob šestdesetletnici Inštituta za novejšo zgodovino

Inštitut za novejšo zgodovino je letos poleti zaznamovala šestdeseta obletnica delovanja. Sredi dela, priprav na jesenske znanstvene prireditve in nastope, tik pred preselitvijo v nove prostore. Šestdesetletnica Inštituta za novejšo zgodovino je pa vendar tista postaja, s katere se je nadvse primerno za več kot le trenutek ozreti nazaj – ne le zaradi zgodovinopisja, ki smo mu poklicno zavezani, pač pa zato, da bi bolje videli naprej. Ni le nostalgija in ne le priložnost za razgrnitev, ovrednotenje in – zakaj ne – popularizacijo svojega dela in dosežkov, pač pa tudi izhodišče, ki nam lahko da ščepec vpogleda v tisto, kar bo prinesla prihodnost, kar bo v hitro spreminjajočem se okolju, tudi v raziskovanju, v humanističnih znanostih, kot je zgodovinopisje, lahko v oporo bodočemu razvoju inštituta, da bo v polni moči in s ponosom nad doseženim pogledal svojo sedemdesetletnico – in bodoče podobne obletnice.

Raziskovanje bližnje, sodobne zgodovine ostaja pglavitna usmeritev inštituta. Kako zastaviti svoje delo, katera težišča iz brezbrežja – totalitete – zgodovinskega dogajanja raziskovati, ostaja nekoliko odprto vprašanje, v pretečenem in tudi bodočem desetletju. Ne zato, ker inštitutska raziskovalna skupina tega vprašanja ne bi mogla metodološko in stvarno opredeliti, pač pa zaradi vprašanj, ki si jih o preteklosti zastavljajo nove generacije raziskovalcev, pa tudi tistih, ki si jih zastavljajo naši »uporabniki«, ljudje, ki se za sodobno zgodovino zanimajo, jo berejo, poslušajo in gledajo, jo v različnih oblikah uporabljajo – in z njo, upamo, osebnostno rastejo. In hkrati zato, ker je vedno več vprašanj, celo družbeno perečih vprašanj, kot je raziskovalnih moči.

Opredelitev pojma novejša zgodovina ne prinaša le že predebatiranega terminološkega, pač pa predvsem vsebinski izziv. Ker čas mineva, se pojem *novejše zgodovine* pomika, postavlja kot vprašanje obdobj, ki naj jih v tej opredelitvi raziskujemo. Če je prva generacija raziskovalcev zmogla prehod iz vseprisotne zgodovine druge svetovne vojne – zlasti pa »narodnoosvobodilnega gibanja in revolucije« v proučevanje razvoja slovenske družbe po letu 1945, naslednja v devetdesetih prejšnjega stoletja raziskovanje osamosvojitvenega obdobja, se danes postavlja vprašanje smelega posega v najnovejše obdobje, v zgodovinsko raziskovanje zdaj že skoraj tridesetletnih političnih, družbenih, ekonomskih

procesov v Republiki Sloveniji, do tako rekoč včerajšnjega dne. To je tisto temeljno vprašanje za raziskovalno poklicanost Inštituta za novejšo zgodovino. Poleg tega si prizadevamo ohraniti tudi raziskovalno obvladovanje vseh področij nacionalnega zgodovinskega razvoja in tega vpeti v širše okolje. In pri tem bo dragocena tehnična in strokovna infrastrukturna podpora, s katero bo mogoče eksponentno rast raziskovalnih podatkov obdelati na nove, inovativne načine.

Inštitut za novejšo zgodovino so predvsem njegovi raziskovalci, raziskovalno delo, ki ga opravljajo, a vendar ga opredeljuje tudi vse tisto, kar v podporo raziskovalnemu delu lahko izvede in ponudi. Bogata knjižnica, strokovna infrastrukturna podpora, tehnična opremljenost – vse to se prepleta v nazivu Inštitut za novejšo zgodovino. In ne nazadnje, vsakdanji stik s kolegicami in kolegi, možnosti za strokovne diskusije tudi na manj formalni ali neformalni ravni, vse to povezuje kolektiv, vpet v dve programski in infrastrukturno skupino, a vendar utemeljen še vedno pretežno na individualnem delu. Raziskovalci, ki se ustalijo na inštitutu, ostajajo relativno stalen kader, kar prinaša mnogo prednosti in tudi kakšno slabost. Vsaj projektna zastavitev raziskovanja lajša pot k doseganju potrebne kontinuitete pri delu.

Od petdeset do šestdeset

Desetletje delovanja inštituta med njegovim petdesetim in šestdesetim letom je zaznamovala menjava razmer v raziskovalnem okolju. Inštitut je sredi preteklega desetletja zarezal vrsto novih brazd:

- ◆ infrastruktura je dobila prve kadre in ambiciozen program, ki je že od zasnove naprej presegal le tezavriranje digitaliziranih vsebin; nadgrajen je bil z evropskim projektom v okviru platforme DARIAH, ki je še poglobljal zastavljene cilje v širšem okviru;
- ◆ začelo se je intenzivno pridobivanje mest za mlade raziskovalce, ki naj bi razširili raziskovalno polje inštituta;
- ◆ začela se je intenzivna prenova stavbe Kazina z ambicioznim programom s ciljem, da postane širše središče ne le inštitutskega delovanja, pač pa zgodovinopisja.

Zadnje desetletje razvoja Slovenije, okolja, v katerem inštitut deluje, označuje in opredeljuje finančna, gospodarska in v marsičem tudi družbena kriza. Modernizacijski procesi, vpenjanje slovenske znanosti v mednarodni okvir, postopna rast slovenske znanosti na primerjalnih lestvicah Evropske unije, vse to je bilo postavljeno na težko preizkušnjo tako za slovensko raziskovalno dejavnost v celoti kot za Inštitut za novejšo zgodovino.

Marsikatero od teh procesov je spremenjeni krizni položaj slovenske države in posledično slovenske raziskovalne dejavnosti močno okrnil. Res je nerodno v akademskih krogih razpravljati o denarnih virih, a starih modrosti, da je *denar*

sveta vladar, in še bolj ljudsko, da *brez denarja ni muzike*, pa vendar ne gre povsem zanemariti, čeprav je pogosto pomembneje vedeti, kaj z denarjem storiti. In inštitut je to vedel, nameraval je razširiti raziskovalni diapazon tako po vsebini kot kronologiji, še vedno pa v mejah novejšje zgodovine, načrtoval je pridobitev tretje programske skupine z osredotočenjem na zgodovino Republike Slovenije in odpiranje novih raziskovalnih tem skozi digitalno humanistiko.

V kriznem desetletju pa je bil prisiljen prilagoditi svoje ravnanje iz leta v leto zmanjšanim sredstvom. Ker je inštitut bil – in še vedno je – v veliki meri odvisen od nacionalnih raziskovalnih sredstev, ga je kriza države, v kateri so se javna sredstva za raziskovalno dejavnost zmanjšala za četrtno, neposredno prizadela. Srečna okoliščina za inštitut je bila, da so se sredstva stabilnega financiranja programskih skupin zmanjševala še najmanj, vendar pa so, zaradi zaostajanja cene raziskovalne ure, komaj ohranjala svojo zadostnost glede na nov plačni sistem v javnem sektorju, uveljavljen prav ob začetku krize. Pač pa so se inštitutu močno zmanjšali prilivi sredstev iz raziskovalnih projektov, za eno leto je odpadla možnost sredstva pridobiti, saj razpisa sploh ni bilo. Prihodki inštituta iz raziskovalne dejavnosti so se podobno zmanjšali in še v letu 2019 komaj dosegajo raven izpred leta 2008. V takih okoliščinah je projektni sistem v znanosti pokazal številne slabosti. Alibično je vodilna upravna struktura priporočala pridobivanje raziskovalnih projektov v evropskih skladih. Inštitut se je v tem poskusil in se še poskuša, a v tem prijemu ni bil uspešen, po svoji nerodnosti in objektivnih možnostih za zgodovinopisje. Tako je tudi inštitutska raziskovalna skupina stagnirala in težko prestala »priporočene« upokojitve zaradi varčevalnih ukrepov na državni ravni (ZUJF). Mlade doktorice in doktorji, ki so upali na raziskovalna mesta v skupinah, kjer so se izobrazili, so v velikem deležu šli, vsak po svoje. Inštitut je prav sredi ekspanzije razvoja mladih raziskovalcev – kar 10 jih je bilo leta 2009 zaposlenih na inštitutu – ohranil obseg raziskovalne skupine, vendar pa tudi na račun tega, da je lahko le omejeno vključil mlade raziskovalce, ki so prav tedaj končevali svoja doktorska usposabljanja. Trije od devetih mladih doktorjev zgodovinskih znanosti so se lahko vključili v raziskovalno skupino. Po krizi se zdaj razvija nova skupina mladih raziskovalk in raziskovalcev. Programski skupini sta ostali tista hrbtenica inštitutskega raziskovanja, ki je omogočala kolikor toliko smotrno načrtovanje dela in tudi razvoj novih raziskovalnih pristopov in tematik.

Tako so sredstva v določeni meri začela narekovati tempo in celo vsebino raziskovalnega dela, ki se je v večji meri osredotočilo na teme, obvladljive z dosegljivimi viri in omejenimi sredstvi. Pogrešamo pa več primerjalnih študij, s katerimi bi bolje vpeli specifično dogajanje v nacionalnem prostoru v širši evropski ali vsaj srednjeevropski, pa tudi jugoslovanski kontekst. Raziskovalci pa so vendarle uspevali vzdrževati dovolj pogoste stike s tujino in mednarodnimi strokovnimi organizacijami in predstavljati svoje raziskovalne dosežke na številnih znanstvenih konferencah v tujini. Pogostejše vstopanje v tuja in mednarodna okolja je postalo v tem času stalnica dela, ki je pripeljala tudi do spodbud za drugačno predstavljanje raziskovalnih rezultatov. Več bilateralnih projektov je

tudi institucionalno omogočilo več sodelovanja z raziskovalci in raziskovalnimi organizacijami na Hrvaškem, v Bosni in Hercegovini ter v Srbiji. Inštitutu je z enakim pristopom uspelo vzpostaviti rezultatsko plodno sodelovanje z japonsko historiografijo.

Precej podobno je stagniralo tudi neposredno prenašanje raziskovalnih rezultatov v visokošolsko izobraževanje. Kriza, ki se je odrazila tudi v visokošolskem izobraževanju, in prenehanje institucionalnih spodbud sta omejila sodelovanje raziskovalcev v dodiplomskih in magistrskih programih slovenskih univerz. Število sodelujočih je stagniralo, šele v zadnjem času se je povečalo, tako da je inštitut vendarle z vsaj enim nosilcem predmeta zastopan na kar štirih slovenskih univerzah.

Ko bo inštitut praznoval naslednjo obletnico, jo bo gotovo v novih prostorih. Pol desetletja nazaj je ustanovitelj odredil, da bo za državo racionalneje, da stavbo, v kateri je inštitut od dneva ustanovitve, nameni za umetniško izobraževanje. Petletno iskanje in urejanje novih prostorov se uspešno bliža zaključku, kaže se že prostorska komponenta njegovega delovanja. Želimo in upamo, da bodo tudi novi prostori prispevali k uspešnemu in še uspešnejšemu delu.

Obletnica, ki jo praznujemo, nam narekuje, da se spomnimo vseh sedanjih in nekdanjih sodelavcev, ki so prispevali svoje, verjamem, najboljše mogoče delo, da se je naš inštitut razvijal v današnji sodoben raziskovalni inštitut in uveljavil s svojimi raziskovalnimi dosežki. Poslanstvo in služba, to je pogosta povezava, ki je mnoge raziskovalce in tudi druge zaposlene vodila v to, da so naredili veliko več, kot je bilo od njih pričakovano. Iskrena zahvala za prispevek vseh zdajšnjih in upokojenih sodelavk in sodelavcev. Verjamem, da bo tako tudi v prihodnje, da smo skupinski duh in kolegialnost prenesli na druge!